

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ

Багатовікова історія людства свідчить про те, що в процесі духовного розвитку особистості, величезна роль належить мистецтву, зокрема, національному фольклору – одному з найважливіших компонентів духовності нації

Скарбниця усної народної творчості надзвичайно багата. Є в ній казка і легенда, загадка і лічилка, дума й прислів'я. Вона відображає життя народу, його історію, мову, народну мудрість. Історія українського народу своїм корінням сягає глибини віків. Тому й не дивно, що фольклор цей давній, багатий. Він виник за багато століть до того, як розвинулась писемна література, в процесі трудової діяльності людини. З найдавніших часів усі поетичні твори були своєрідним засобом пізнання навколишнього світу, використовувались з навчальною і виховною метою. Вони викликали роздуми про зміст життя, значення праці. А відтак, протягом століть фольклор виконував важливу функцію – був мовби неписаним підручником з педагогіки.

Провідне місце у народній творчості займає дитячий фольклор. Народна педагогіка покликана виховувати чесних, працьовитих, добросовісних членів суспільства. А виховувати, як відомо, потрібно з малку. Тому такого великого значення надавав народ дитячому фольклору, який увібрав у себе його життєвий досвід, його мудрість, етику.

Дослідники усної народної творчості (В. Гнатюк, О. Потебня, І. Березовський, П. Чубинський) поділяють дитячий фольклор на три групи: 1) коліскові пісні, забавлянки, казки, небилиці, скоромовки, тобто твори, створені спеціально для дітей; 2) твори, що поступово перейшли до дітей із фольклору для дорослих: казки про тварин, чарівні казки, обрядові пісні, загадки, прислів'я і приказки; 3) власне дитячий фольклор, створений самими дітьми: ігрові пісні, лічилки, жарти.

Твори дитячого фольклору різні за призначенням, тематикою,

формою. Вони виникали в різні історичні періоди розвитку народу. Дитячий фольклор продовжує існувати як частина загальнонаціональної народної творчості і відбиває динаміку її життя.

Виховання – проблема вічна. Ще у дохристиянські часи наші предки дбали про вироблення у дітей працьовитості, побожного ставлення до природи, землі - годувальниці, поваги до старших і предків, витривалості, відваги, чесності й правдивості, що стали первинним окресленням виховного ідеалу.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатств духовної культури народу, формування особистісних рис громадянина України. Тільки всебічно розвинена, духовно багата, національно свідома особистість зможе принести велику користь своїй державі.

Найкращий час для виховання дітей – це дошкільний і молодший шкільний вік. “Те, що втрачене в дитинстві, ніколи не надолужити в роки юності, і тим паче, в зрілому віці. Це правило стосується всіх сфер духовного життя дитини” [3, 168]. Будь-який, самий широкий розмах всебічного виховання в старших класах не може компенсувати того, що втрачене в більш ранньому віці.

Виховання молодших школярів засобами фольклору має особливе значення. У перлинах народної мудрості – казках, легендах, скоромовках, загадках, прислів'ях і приказках, лічилках, забавлянках, промовках, народних іграх – закладені великі можливості для всебічного розвитку особистості, формування в неї патріотизму, національної свідомості, культури мови, виховання духовної, моральної, художньо-етичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури. За допомогою фольклорних творів у дитячій свідомості складеться узагальнене поняття про добро, справедливість, милосердя. Підкреслюючи значення фольклору у вихованні, розвитку і становленні особистості, В.О. Сухомлинський писав: “Казка, гра, фантазія – це частка духовного життя молодших школярів, що пробуджують у душі кожного з них добрі почуття, роздмухують вогник дитячої

думки і творчості” [4, 171].

Найперші уявлення про світ дитина одержує з колискових пісень. Колисковим пісням, потішкам властива тематична сюжетна різноманітність, барвистість образів і думок. Це твори про саму дитину, про маму, про тварин і птахів, про найблискупчих людей. Тобто поза увагою колискових пісень, потішок не залишається жоден аспект пізнання маленької дитини. “Коліскові пісні позначені високим поетичним світосприйманням і мелодійністю звучання. Вони покликані приголубити, заспокоїти, приспати дитину” [2, 37].

Дитина підрастає і їй потрібні не лише ніжні, лагідні звуки колісанки, а й активність, яка б розвивала рухи, мислення, викликала радісний настрій, і тут на допомогу приходять забавлянки (потішки). Забавлянки – коротенькі пісеньки, поєднані з своєрідними вправами і покликані зміцнити дитину фізично, підтримати її радісний настрій. Забавлянки розважають дитину, розвивають її мову. До найпоширеніших забавлянок можна віднести такі: “Печу, печу хлібчик”, “Сорока - ворона” та інші.

Цікавою тематикою, широким і різноманітним колом персонажів відрізняються заклички. Тут і домашні тварини, і дикі, комахи та птахи. Ці образи змальовані з любов’ю і, як правило, одухотворені. Вони діють і мислять як люди.

Великого значення для бережливого ставлення до домашніх тварин мав специфічний жанр дитячої поезії – ладканки (пісні - примовки, які діти співали під час першого вигону худоби на пасовище). Їх виховні мотиви: по-перше, вказується на практичне значення худоби в житті дитини (“молока дали”, “сиру зробили”); по друге в образній формі зображується піклування про домашніх тварин (“Я їх та й люблю, та й пам’ятаю”), і, в підсумку, висловлюється побажання, щоб тварини любили дітей, які про них дбають.

Цікавими, змістовними, високохудожніми є колядки і щедрівки – величальні пісні, які своїм корінням сягають глибокої передхристиянської давнини. Колядки виконувались групою колядників, яка обходила хати з піснями, що славили господаря, господиню, їх сім’ю. На Щедрий вечір, на Новий рік співались

пісні, які звалися щедрівками.

На весняні свята припадали різноманітні обрядові театралізовані дії. У східнослов'янських народів було поширене свято закликання весни. Весну закликали веснянками (у Галичині їх називають гаївки, ягілки). Це свято відзначалося життєстверджуючими звичаями, які мали великий виховний вплив на молодь. Разом з веснянками виконувалися і обрядові ігри, як от, наприклад, “Воротар”, “Король”, “Кривий танець”, “Мак”, “Перепілки”.

Улітку прадавній Купало кликав старого і малого на леваду. “Купальські пісні були поєднані з обрядами, приуроченими до літнього повороту Сонця, розквіту природи, буяння зелені” [1, 417].

Пісні, що входили до циклу обрядів літа, були пов'язані з польовими роботами. Після закінчення жнив жінці співали жнивварських пісень. Вивчення жнивварських пісень, ознайомлення зі світом обжинок виховує в дітях повагу до людей праці, бажання самим працювати і збільшувати добробут своєї родини.

Іскри добра, веселощів закладені в усіх обрядових піснях, вони пробуджують бажання бути справедливими, добрими, дбайливими господарями. Використання їх у навчально-виховному процесі сприятиме розвитку у дітей глибоких людських якостей, а саме: основ загальнолюдської моральності, високої громадянськості, колективізму та ін.

Могутній творчий геній народу яскраво виражений і в різних прозових жанрах усної словесності. Прозовий фольклор – це велика складова народної творчості. Окрім своєї естетичної, розважальної функції, він служить і певним пізнавальним та інформативним чинником. Прозові жанри фольклору утверджують гуманістичні принципи життя, людські чесноти. До малих фольклорних форм належать прислів'я та приказки – короткі влучні вислови, що в художній формі типізують різні явища життя. Вони є узагальненою пам'яттю народу. Прислів'я і приказки становлять начебто звіт правил, якими людина керується у повсякденному житті. Вони рекомендують чи відкидають, схвалюють або засуджують, остерігають або навчають, бо за ними

стоїть авторитет поколінь. Прислів'я та приказки – своєрідний кодекс моральної поведінки. Кожен може знайти тут пораду, підтримку або осуд.

Багато спільного з прислів'ями і приказками мають загадки. В них народ виявляє свою велику досяжність, вміння робити дуже цікаві, часом надзвичайні зіставлення й порівняння. За допомогою загадок виховується дотепність, кмітливість, розвивається образно-асоціативне мислення дітей.

До перлин народної творчості належать і скоромовки. Скоромовки – це своєрідна мовна гра гумористичного спрямування. Вони дуже добре допомагають дітям у формуванні мовного апарату, привчають до складних поєднань звуків.

Найчільніше місце серед багатств усної народної творчості займає казка. Виразно, в доступній для дитини формі казки розкривають національні та загальнолюдські цінності, що склалися історично. Казки відображають проблеми боротьби добра зі злом, правди з кривдою, справедливості з підлістю і підступністю. Казкові ситуації допомагають розкрити життєві суперечності та конфлікти, вказують на глибокі протиріччя соціального життя, допомагають критично осмислити явища соціальної дійсності.

До різновидів дитячого фольклору можна віднести і народні ігри. Гра – це не просто забавка, а водночас і весела школа життя. В іграх закладена мудрість народна. Вони не лише розвивають фантазію, кмітливість, спритність, а й вчать справедливості, чесності. Народна гра виховує дружні товариські стосунки, бо кожному в житті потрібен друг, товариш. Гра вносить радість і бадьорість у життя дітей.

Фольклорні твори за своєю формою та змістом дуже близькі дітям молодшого шкільного віку, відповідають їх інтересам, віковим та психологічним особливостям. Їх творче, послідовне використання у навчально-виховному процесі початкової школи сприятиме вихованню у дітей найкращих громадянських рис, розвитку їх естетичних почуттів і смаків, формуванню високих моральних якостей, оновленню і зміцненню їх духовності.

Література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1991.
2. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1-4 (1-3) класи. – К., 1997.
3. Стрілько В В. Уроки народознавства.// Література. Діти. Час – К., 1989.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5т. – К., 1977. – Т.3.